

Szigetvár irodalmi öröksége*

A Zrínyi név és a könyv, Szigetvár és az irodalom elválaszthatatlanul összekapcsolódtak. Ez a találkozás nem egyszeri véletlennek köszönhető, nem csupán annak a következménye, hogy a Zrínyi-család egyik kiváló tagja zseniális költő volt, s hogy remekművének a tárgya éppen ősenek Szigetvárbán végrehajtott hőstette. Az idegen hódítók elleni élethalálharc és a magyar kultúra, irodalom nagy fellendülése, nemzeti művelődésünk alapjainak lerakása mélyebb történeti okok, összefüggések következtében kapcsolódott oly szoros egységbe.

A magyar irodalom a középkorban még csak kezdő lépéseit tette meg, kivirágzásának a feltételei csak az 1500 körüli évtizedekben, a reneszánsz idején alakultak ki. Mátyás Magyarországnak vívmányai nyomán, a XVI. század első évtizedeiben tanúi is lehetünk a magyar irodalom fejlesztésére irányuló első tudatos kísérleteknek. De mielőtt az első eredmények beérhettek volna, megkezdődött a török hódítás, az ország állandó hadszíntérré változott, sorra pusztultak a kultúra otthonai, a békés alkotó munka lehetőségei.

Ennek ellenére az irodalom fejlődése nem állt meg, sőt éppen a legnehezebb időkben, a XVI. század közepétől a XVII. század derekáig bontakozott ki a magyar irodalom első virágzó korszaka. Ez az az időszak, amikor – máig ható érvénnyel – a költészet népe lett a magyar, amikor kialakult nálunk az irodalom, s különösen a vers vezető szerepe a kultúra, a művészet különböző ágazatai között. Az építészet, a képzőművészetek, a hangszeres zene, a színház számtalan tárgyi feltételhez vannak kötve. Verset lehetett írni a vitézek körében, a ló mellett fűbe heveredve, miként azt Balassi tette, sőt még nagy hősköltemény is létrejöhett, noha íróját, a költő Zrínyit, – mint maga írja – „verscsinálásokrul harcra s viadalra” hívja minduntalan a kanizsai török támadása. De kastélyokat, székesegyházakat építeni, emlékműveket emelni hadszíntér közepén csak kivételes esetben lehetett. A művészi alkotó energia így túlnyomórészt az irodalom területére sűrűsödhetett, s a harcok közepette, azok ellenére írőkkel, költőkkel népesült be az ország.

A klasszikus színvonalú, érett magyar költészet együtt született a magyar végvárok küzdelmeivel. Ez utóbbiak közül kettő emelkedett ki mind a kortársak, mind az utókor szemében: Eger és Szigetvár. Az előbbi a török–magyar várháború legnagyobb magyar diadalát jelentette, s lelkesítő példa volt évtizedeken át, katonáknak, költőknek, köztük az első nagy lírikusnak, Balassinak egyaránt. Eger elválaszthatatlanul összekapcsolódott a nagy magyar líra megszületésével.

Hírét csak Szigetváré szárnyalta túl, a bukásban is győztes, az eleste ellenére is diadalmasnak tartott várvédelem. A sok-sok, hősi küzdelemmel, önfeláldozással védett, de végül is elesett vár közül Szigetvár lett a fókusz, csomópontja annak a fel fogásnak, hogy noha külön-külön e várak legyőzhetőek, elfoglalhatóak, együttesen mégis felőrlik a török támadó lendületét, megállítják a félhold előretörését. Szigetvár körül így egy mitosz alakult ki. Már nem sokkal az ostrom után megindult az írók

* A Baranya Megyei Könyvtár Szigetváron rendezett Zrínyi könyvkiállításának megnyitóján hangzott el 1966. szeptember 10-én.

tollán az események felnagyítása, mely egy-két évtized alatt már odáig fejlődött, hogy a szigeti hősokeket az antik héroszokkal helyezték egy vonalba. Mire ez a Szigetvár-hagyomány, ez a mítosz eljutott a költő-dédunokához, már elég érett volt ahhoz, már annyira valóságnak számított, hogy alkalmas lehetett arra, hogy nagy hősköltemény szülessen a nyomában. Olyan hősköltemény, mely nem csupán egy vár, egy hős, egy család dicsőségét hivatott megörökíteni, hanem amelyben Szigetvár és hőse már az egész várháború szimbóluma, ahol az ostrom már visszavonhatatlanul nemzeti rangra, jelentőségre emelkedett.

A végvári harcok és főleg Szigetvár nélkül régebbi irodalmunkból éppen annak legnagyobb értéke hiányozna, de másrészt az irodalom nélkül, a Tinódiak, Balassiak, s főleg Zrínyiek nélkül, a Szigeti veszedelem nélkül Szigetvár sem úgy élne a nemzet tudatában, mint aminek, amilyenek az elmúlt századokban ismerték, s ma ismerjük.

Ennek az egymásrautaltságnak, s az ezt szemléltető négyszáz éves folyamatnak, Szigetvár és a Zrínyiek négyszáz éves irodalmi hagyományának az emlékeit, dokumentumait láthatjuk ezen a kiállításon. Megismerhetjük belőle, hogy mit adott Szigetvár, mit adtak a Zrínyiek a magyar irodalomnak, kultúrának, tudománynak, de megismerhetjük azt is, mi volt az az éltető közeg, amely a szigetvári események emlékét fenntartotta, egyik legszebb nemzeti tradíciókká avatta. A kiállítás minden látogatója történeti és irodalmi élmények részese lesz, s bizonyára sokakat fog arra indítani, hogy ne csak mint kiállítási tárgyakkal találkozzanak az itt bemutatott emlékekkel, de mennél többet olvassanak is majd Szigetvár gazdag irodalmi örökségéből.

SZEDERKÉNYI ERVIN

Darvas József Zrínyi-drámája

Amikor 1645–46 telén a költő Zrínyi felidézte dédnagyapja hősi tettét, s a *Szigeti veszedelemben* maradandó emléket állított a vár védőinek, száz év sem múlt el a nagy küzdelem óta. A török még itt pusztított Magyarországon, évről évre dúlta, fosztogatta a végvárak körüli falvakat, és a költő Zrínyi is többet forgott a csatákban, mint amennyit nyugodtan ülhetett íróasztala mellett. Számára a téma alig volt történelem, sokkal inkább élő példa, melyet vizsgálnia és vallatnia kellett, hogy megtalálja a túlerő elleni harc sikerének kulcsát, az önfeláldozás értelmét, az erőforrást a további küzdelemhez.

Az irodalomtörténeti kutatások – főként Klaniczay Tibor munkái – részletesen feltárták ugyanakkor azt is, hogyan változtak meg a nép képzeletében s a korabeli irodalmi feldolgozásokban – alig néhány évtized alatt – a szigetvári ostrom történelmi arányai, hogyan növekedett a várkapitány alakja mitológiai méretűvé, s mint emelhetette a költő Zrínyi témáját erőltetés nélkül eposzi magaslatra.

Élő példa és eposzi hős mégsem áll ellentétben: a kettő együtt tette maradandóvá a Zrínyiászt. A költő Zrínyi másként és más méreteken látta a történelmet, nem tudományos művet írt, hanem esztétikai törvényeknek engedelmeskedett. Így tudott mégis újat és lényegeset mondani a közelmúltról, s időszerű eszméket sugározni kortársainak.

Négyszáz év múltán messze kanyarodott már történelmünk a szigeti hősoke korától. A jelen és a jövő új, Zrínyi idején ismeretlen célokot és feladatokat tűzött ki a nemzet elé. A szigetvári példa azonban ma sem tanulság nélkül való – s a művészi ábrázolás alapvető esztétikai törvényei is máig változatlanok.